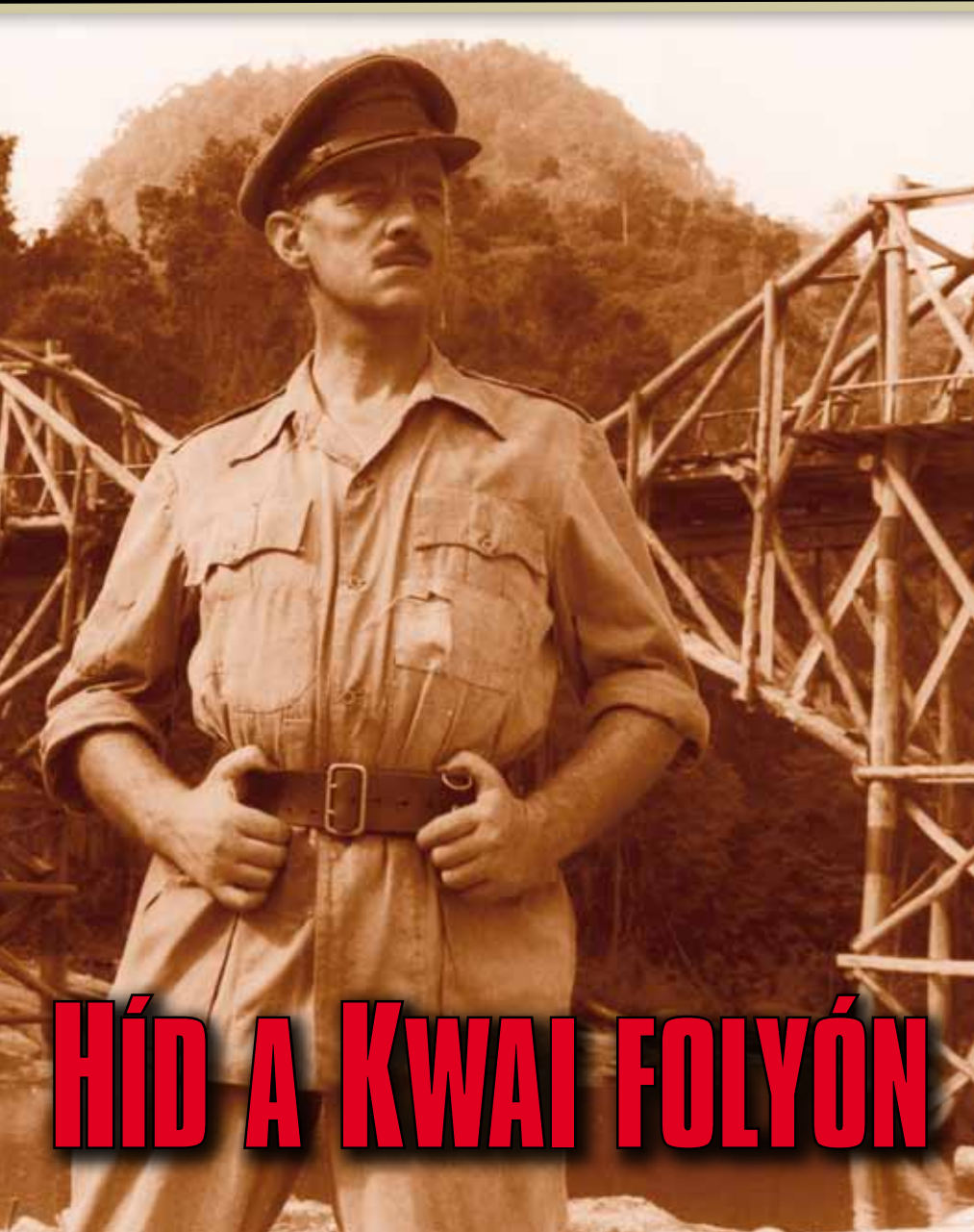

Pierre
BOULLE

HÍD A KWAI FOLYÓN

Pierre Boulle

Híd
a Kwai folyón

Aranytoll kötetek
Szeged, 2008

No, it was not funny; it was rather pathetic; he was so representative of all the past of the Great Joke. But it is by jolly alone that the world moves, and so it is a respectable thing upon the whole. And besides, he was what one n'ould call a good man.¹

Joseph Conrad

---

¹ Nem, nem volt nevetséges; inkább megrendítő volt; ő aztán méltón képviselte a Nagy Játék egész múltját. De hiszen épp a játékosság mozgatja meg a világot, s ezért ez, mindent egybevéve tiszteletre méltó dolog. Azonkívül, ahogy mondani szokás, derék ember volt.

ELSŐ RÉSZ

1

Az az áthidalhatatlan szakadék, amely egyesek szerint a nyugati és keleti lélek közt tátong, talán csak káprázat szüleménye. Talán csak egy minden komoly alapot nélkülöző közhely megszokott kifejezése: egy napon felbukkant álnokul, egy csípős megjegyzésben, de létét semmiféle alapigazság nem bizonyítja. Ebben a háborúban a „látszat megóvása” talán ugyanolyan parancsoló szükségszerűség, ugyanolyan létkérdés volt a briteknek, mint a japánoknak? Talán ugyanolyan kérlelhetetlenül és ellenállhatatlanul szabályozta – noha nem tudatosan – az előbbieket minden mozdulatát, mint ahogy megszabta az utóbbiak és nyilván valamennyi nép viselkedését? Talán a két ellenség látszólag ellentétes cselekedetei ugyanannak a testetlen valóságnak eltérő, de jelentéktelen megnyilvánulásai voltak csak? Talán a japán ezredes, Saito gondolkozásmódja lényegében hasonló volt foglya, Nicholson ezredeséhez?

Ezeket a kérdéseket nemegyszer feltette magának Clipton orvos őrnagy, aki maga is hadifogoly volt, akárcsak az ötszáz szerencsétlen, akiket a Kwai folyó melletti táborba vezényeltek a japánok, s akárcsak az a hatvanezer angol, ausztráliai, holland és amerikai, akiket számtalan csoportra osztva a világ legkevésbé civilizált zugában, Burma és Thaiföld dzsungeljeiben gyűjtöttek össze, hogy vasutat építsenek a Bengál-öböl, Bangkok és Singapore között. Clipton néha

igennel válaszolt önmagának, bár elismerte, hogy ez az álláspont magán viseli a paradoxon minden ismervét, s szükségessé teszi, hogy az ember alaposan felülemelkedjék a látszólagos jelenségeken. Aki elsajátította, annak például semmiféle jelentőséget nem szabad tulajdonítania sem az ökölcsapásnak, sem a puskatusnak, sem a többi, még veszélyesebb erőszakoskodásnak, amellyel a japán lélek kifejezte magát, sem annak a szilárd méltóságnak, amelyet Nicholson ezredes kedvenc fegyvereként használt a brit főlény bizonyítására. De Clipton csak azokban a percekben ragadtatta magát ilyen bírálatra, amikor parancsnoka viselkedésétől annyira dühbe gurult, hogy elméjének csak a végokok elvont és szenvedélyes kutatásában sikerült némi megnyugvást találnia.

Ilyenkor változatlanul mindig arra a következtetésre jutott, hogy azoknak a jellemvonásoknak az összességét, amelyek Nicholson ezredes személyiségét alkották (ebben a tiszteletre méltó gyűjteményben ott szorongott egymás mellett a kötelességtudás, ragaszkodás az ősi erényekhez, a tekintélytisztelet, a fegyelem bálványozása és a jól végzett munka öröme), csak egyetlen szóval lehet elég tömören kifejezni: a sznobsággal. A lázas kutatásnak ezekben az időszakaiban sznobnak tartotta az ezredet, a katonai sznob tökéletes megtestesítőjének, akit a kőkorszak óta tartó, hosszas fejlődés lassan munkált és érlelt, a hagyomány pedig biztosította fajtájának fennmaradását.

Clipton egyébként természeténél fogva tárgyilagos volt, s rendelkezett azzal a ritka adottsággal, hogy egy problémát különböző szempontokból tudott megvizsgálni. Miután végkövetkeztetése egy kicsit lecsillapította az elméjében dúló vihart, amely az ezredes magatartása miatt tört ki, egyszerre hajlamos lett az elnézésre, s kis híján elérékenyülten ismerte fel parancsnoka kiváló erényeit. Bevallotta magának, hogyha ilyen egy sznob, akkor logikáját egy cseppet megsarkantyúzva, nyilvánvalóan kénytelen lesz ugyanebbe a kategóriába sorolni a legcsodálatosabb érzelmeket is, s a végén még az anyai szeretetben is a sznobság legkétségtelebbe megnyilvánulásait fedezi majd fel.

A tisztelet, amelyet Nicholson ezredes a fegyelem iránt tanúsított, a múltban Ázsia és Afrika különböző vidékein vált hírhedtté. Újra megerősítést nyert a Malájföld lerohanását követő, 1942-es singapore-i katasztrófa alkalmából.

Miután a főparancsnokság elrendelte a fegyverletételt, s ezredének néhány fiatal tisztje elhatározta, hogy kijut a tengerpartra, szerez egy csónakot, és elvitorlázik Holland-Indiába, Nicholson ezredes, bár tisztelettel adózott buzgalmuknak és bátorságuknak, minden még rendelkezésre álló eszközt latba vetett tervük ellen.

Először megpróbálta meggyőzni őket. Elmagyarázta, hogy szándékuk határozottan ellentétben áll a kapott utasításokkal. A főparancsnok aláírta az egész Malájföldre érvényes megadási okmányt, s ez alól nem vonhatja ki magát őfelsége egyetlen alattvalója sem, ha nem akar az engedelmesség megtagadásának bűnébe esni. Ami őt illeti, ő csak egyetlen lehetséges magatartást lát: várni a színhelyen, amíg oda nem érkezik egy japán törzstiszt, aki előtt leteheti a fegyvert a tisztjeivel együtt, és azzal a néhány száz katonával, aki túlélte az utolsó hetek mészárlásait.

– Milyen példát mutatnak a legénységnek azok a parancsnokok – mondta –, akik kivonják magukat kötelességük teljesítése alól?

Érveit alátámasztotta a súlyos órákban átható élességűvé váló tekintete. Szeme olyan színű volt, mint az Indiai-óceán szélcsendes időben, örökké nyugodt arca érzékenyen tükrözte lelkifurdalást nem ismerő lelkét. Vörösbe játszó szőke bajuszt viselt, mint a higgadt hősök, s pirospozsgás bőre egészséges szívről tanúskodott, amely hibátlan; hatalmas és szabályos vérkeringést ellenőriz. Clipton, aki az egész hadjárat alatt mellette volt, mindennap álmélkodva vette tudomásul, hogy csodálatos módon a szeme láttára ölt testet az indiai hadsereg brit tisztje, az a lény, akit mindeddig legendának vélt, s aki valóságát olyan szélsőséges eszközökkel bizonyítja be, amelyek az elkeseredés és az ellágyulás fájdalmasan váltakozó válságait idézik elő benne.

Clipton pártolta a fiatal tisztek ügyét. Egyetértett velük, és ezt meg is mondta. Nicholson ezredes súlyos szemrehányásokkal halmozta el érte, s nem hallgatta el kínos meglepetését, hogy egy érett férfi,

aki felelősségteljes beosztásban van, osztozik hígvelejű ifjoncok csalfa reményeiben, s olyan kalandos rögtönzésekre biztatja őket, amelyekből soha semmi jó nem származhat.

Miután kifejtette érveit, pontos és szigorú parancsokat adott. Valamennyi tiszt, altiszt és közlegény a helyszínen várja meg a japánok érkezését. A megadás nem az ő magánügyük, semmiképpen sem kell azt érezniük, hogy megalázkodnak. Egyedül viseli az egész ezredre háruló terhet.

A tisztok többsége ezt tudomásul is vette, mert nagy meggyőző erővel és nem csekély tekintéllyel rendelkezett, vitathatatlan személyes bátorsága pedig lehetetlenné tette, hogy a kötelességérzetten kívül más indítóokot tulajdonítsanak viselkedésének. Némelyek mégis megszegették a tilalmat és nekivágtak a dzsungelnek. Nicholson ezredesnek ez komoly fájdalmat okozott. Szökevényeknek nyilvánította őket, s türelmetlenül várta a japánok megérkezését.

E jelentős eseményre készülve, komor és méltóságteljes szertartást tervezte ki. Némi töprengés után úgy határozott, hogy a fegyverletételre érkező ellenséges ezredesnek a derékszóján viselt pisztolyt nyújtja át; e tárgy jelképezi majd, hogy aláveti magát a győztesnek. Ezt a mozdulatot többször is elpróbálta, s biztos volt benne, hogy könnyen leoldja majd a pisztolytokot. Legjobb egyenruháját öltötte magára, és gondos tisztálkodásra utasította embereit. Aztán felsorakoztatta őket, a puskákat gúlába rakatta, és ellenőrizte, hogy egyenes vonalban állnak-e.

Elsőnek a közkatonák érkeztek, akik a művelt világban ismert nyelvek közül egyet sem beszéltek. Nicholson ezredes meg se mocant. Aztán egy altiszt jött egy teherautóval, s intett az angoloknak, hogy rakják fel fegyvereiket a járműre. Az ezredes megtiltotta a csapatának, hogy megmozduljon. Magas rangú tisztet követelt. Tiszt sehol sem volt, sem alacsony, sem magas rangú, s a japánok nem értették, hogy mit kér tőlük. Dühbe gurultak. A katonák fenyegető magatartást tanúsítottak, s az altiszt rekedten ordítózva mutogatott a gúlákra. Az ezredes megparancsolta az embereinek, hogy maradjanak a helyükön, és meg ne mozduljanak. Géppisztolyokat szegeztek

rájuk, s az ezredest kíméletlenül ide-oda taszigálták. De ő megőrizte hidegvérét, és megismételte kérését. Az angolok nyugtalanul összenéztek, s Clipton már azon töprengett, vajon az elvekhez és formákhoz ragaszkodó parancsnokuk mindnyájukat lemészároltatja-e, amikor végre előbukkant egy japán tisztekel megrakott gépkocsi. Az egyik tiszt őrnagyi rangjelzést viselt. Nicholson ezredes úgy döntött, hogy jobb híján ennek fogja megadni magát. Vigyázz-t vezényelt a csapatának, ő maga előírásosan tisztelgett, majd lehúzta derékszíjáról a pisztolytokot, és nemes mozdulattal átnyújtotta.

Az őrnagy, akit meghökkentett ez az ajándék, először hátrahőkölt, aztán nagy zavarba jött, végül hosszas, durva röhögésben tört ki, s hamarosan társai is követték példáját. Nicholson ezredes vállalt, s gőgös arcot vágott. A katonáinak azonban megengedte, hogy felrakják a fegyvereket a teherautóra.

Arra az időre, amelyet egy Singapore melletti hadifogolytáborban töltöttek, Nicholson ezredes azt a feladatot tűzte ki maga elé, hogy a győztesek hebehurgya és rendetlen viselkedésével szemben fenntartsa az angolszász rendszerességet. Clipton, aki továbbra is mellette maradt, még ekkor is azon tűnődött, hogy áldja vagy átkozza-e.

Hogy saját tekintélyével is megerősítse és szentesítse a japán utasításokat, kiadott egy sor parancsot, aminek következtében az egységhez tartozó katonák példásan viselkedtek, és rosszul táplálkoztak. A *looting*, vagyis konzervdobozok és más élelmiszerek organizálása, amit a többi ezredhez tartozó hadifoglyok – az örök ellenére, sőt gyakran bűnrészességgükkel – nemegyszer sikerrel űztek Singapore lebombázott külvárosaiban, jól kiegészítette a sovány fejadagokat. De Nicholson ezredes semmiképpen sem tűrte el a fosztogatást. Tisztjeivel előadásokat tartatott, s ilyenkor megbélyegezték az efféle méltatlan magatartást, és kifejtették, hogy az angol katonák csupán egyféleképpen tudnak tiszteletet ébreszteni ideiglenes legyőzöikben: példamutatóan kifogástalan magaviseletükkel. Ismétlődő motozásokkal még az őrségnél is alaposabban ellenőriztette, hogy alávetik-e magukat ennek a rendszabálynak.

Az idegen országban tartózkodó katona kötelező becsületes-ségéről szóló előadásokon kívül más terhes feladatokat is kirótt embereire. Az ezredet ebben az időben nem halmozták el munkával, mert a japánok egyetlen komoly építkezésbe sem fogtak Singapore környékén. Az ezredes meg volt győződve róla, hogy a tétlenség árt a legénységnek, s minthogy tartott a katonai szellem hanyatlásától, tervet dolgozott ki a szabad idő felhasználására. Kötelezte a tisztjeit, hogy a szervezeti szabályzatból egész fejezeteket olvassanak fel, és magyarázzanak meg a legénységnek. Kikérdezte a katonákat az elhangzottakból, s jutalomként az aláírásával ellátott dicsérő oklevelet osztogatott. Természetesen a fegyelem oktatásáról sem feledkeztek meg ezeken a tanfolyamokon. Időnként hangsúlyozták, hogy az alárendeltek még a hadifogolytáborban is kötelesek tisztelegni feletteseiknek. A *privateok*² tehát, akiknek ráadásul rangra való tekintet nélkül szalutálniuk kellett minden japánnak, állandóan ki voltak téve – ha megfeleltek a parancsról – egyrészt az örök rúgásainak és puskatusának, másrészt az ezredes dorgálásának és büntetéseinek, amelyek közül a legsúlyosabb az volt, hogy pihenő-időben órák hosszat állniuk kellett.

Clipton olykor csodálkozott rajta, hogy a katonák általában elfogadják ezt a spártai fegyelmet, s alávetik magukat egy olyan tekintélynek, amelyet semmiféle tényleges hatalom nem támogat, hiszen akitől ered, maga is ki van téve különböző durva zaklatásoknak. Azon tűnődött ilyenkor, hogy engedelmességüket az ezredes személye iránti tiszteletnek kell-e tulajdonítani, vagy annak a kevés előnynek, amelyben az ő jóvoltából részesülnek; mert az tagadhatatlan volt, hogy az ezredes hajthatatlanságával még a japánoktól is kicsikart bizonyos engedményeket. Fegyverként használta ellenük elvűségét, makacosságát, azt a képességét, hogy mindaddig egyetlen meghatározott dologra tudta összpontosítani figyelmét, amíg el nem érte, amit akart, továbbá a genfi és hágai egyezményeket tartalmazó *Manual of military law-t*,³ amelyet nyugodtan a japánok

---

² Közlegények

³ Haditörvények kézikönyve

orra alá dugott, valahányszor megszegették ezt a nemzetközi kódexet. Fizikai bátorsága, és az a körülmény, hogy semmibe vette a tettelességeket, kétségtelenül nagymértékben hozzájárult tekintélyéhez. Több alkalommal, amikor a japánok áthágták a győztesek írott jogait, nem elégedett meg a tiltakozással. Személyesen is közbelépett. Egyszer egy különösképpen kegyetlen őr, aki jogtalan követelésekkel állt elő, durván megütötte. De az ügy az ezredes győzelmével végződött, s támadóját megbüntették. Ekkor megszigorította saját rendszabályait, amelyek zsarnokibbak voltak a japánok szeszélyeinél.

– Az a fő – mondta Cliptonnak, valahányszor ez magyarázgatni próbálta, hogy a körülmények mégiscsak felhatalmazzák némi elnézésre –, az a fő, hogy a fiúk érezzék: még mindig mi parancsolunk nekik, és nem ezek a majmok. Amíg ez a gondolat éltei őket, katonák maradnak, nem válnak rabszolgává.

A mindig pártatlan Clipton elismerte, hogy ezek ésszerű szavak, s hogy ezredesének viselkedését mindig a legjobb indulat sugallja.

2

A hadifoglyok most már úgy emlékeztek vissza a singapore-i táborban eltöltött hónapokra, mint a boldogság korszakára, és sóhajtozva emlegették, amikor Thaiföldnek ezen a rideg vidékén felmérték jelenlegi helyzetüket. Hogy ideérjenek, előbb végtelen sokáig utaztak vasúton, s keresztülszeltek egész Malájföldet, majd kimerítő menetelésre kényszerültek, miközben a klímától és a hiányos táplálkozástól elgyengülve, a viszontlátás reménye nélkül, sorra elhagyogatták nyomorúságos felszerelésük legnehezebb és legértékesebb darabjait. A vasútvonal köré, amelyet építeniük kellett, máris olyan legenda szövődött, ami nem töltötte el őket optimizmussal.

Nicholson ezredest és egységét valamivel később indították útnak, mint a többieket, s a munka már megkezdődött, mire Thaiföldre érkeztek. A kimerítő gyaloglás után az új japán hatóságokkal való első találkozás nem ígérkezett biztatónak. Singapore-ban olyan katonákkal volt dolguk, akik a győzelem első mámorának elmúltával, a primitív kegyetlenség elég ritka kitöréseitől eltekintve, nem zsarnokoskodtak jobban, mint a nyugati győztesek. Azok a tisztek, akiket a vasútvonal mentén elhelyezett szövetséges hadifoglyok parancsnokaiul jelöltek ki, látszólag egészen másképp gondolkoztak. Már az első pillanatokban kegyetlen fegyőröknek

bizonyultak, akikben megvolt minden hajlandóság, hogy szadista hőhérokká változzanak.

Nicholson ezredest és ezrede megmaradt részét, amelyet még ekkor is büszkén a sajátjának vallott, először egy hatalmas táborba irányították, ahol valamennyi menetoszlop pihenőt tartott, de a tábor egy részét állandó jelleggel elfoglalta már egy munkacsapat is. Itt csak rövid ideig maradtak, de ezalatt meggyőződhetek róla, mit fognak követelni tőlük, s milyen életkörülményeknek lesznek kitéve a munka bevezetéséig. Az itt dolgozó szerencsétlenek úgy robotoltak, mint az ígásbarmok. A norma, amelyet egy-egy emberre kiszabtak, talán nem haladta meg egy erőteljes és jól táplált férfi erejét, de azokat a száználmas, csonttá fogyott lényeket – akikké alig két hónap leforgása alatt váltak – hajnaltól késő estig, sőt néha még az éjszaka első óráiban is a munkahelyükhöz láncolta. A szidalmak és az ütlegek, amelyek már a legkisebb mulasztáskor is csak úgy záporoztak a hátukra, letörték és elcsüggesztették őket, s közben még szörnyűbb büntetésektől rettegtek. Cliptont megrendítette testi állapotuk. Napirenden volt a sokféle fekély, a malária, a vérhas, a beriberi, s a tábor orvosa elárulta, hogy még sokkal súlyosabb ragályoktól is tart, de nem áll módjában elhárítani őket. A legelemibb gyógyszerek közül sem rendelkezett egyetleneggyel sem.

Nicholson ezredes összevonta a szemöldökét, de nem tett megjegyzést. Nem volt a tábor „gazdája”, és bizonyos értelemben vendégnek tekintette magát. Az angol alezredes előtt, aki a japánok fennhatósága alatt felelős volt a táborért, csak egyszer adott hangot felháborodásának: amikor észrevette, hogy a tiszték, még az őrnagyok is, pontosan ugyanolyan körülmények közt vesznek részt a munkában, mint a legénység, azaz napszámosként túrják és hordják a földet. Az alezredes lesütötte a szemét. Elmagyarázta, hogy minden tőle telhetőt megtett e megaláztatás elkerülésére, s csak a nyers erőszak előtt hajolt meg, hogy elhárítsa a megtorlást, amelyet mindannyian megszenvedtek volna. Nicholson ezredest ez láthatólag nem győzte meg: megcsóválta a fejét, majd gőgös hallgatásba burkolózott.

Két napig maradtak a gyűjtőtáborban, míg megkapták a japánoktól a kevés és silány útravalót, továbbá a madzaggal a derékra köthető, háromszögletű, durva szövetdarabokat, amelyeket a japánok „munkaruháknak” neveztek. Közben alkalmuk nyílt meghallgatni Yamashita tábornokot is, aki egy rögtönzött emelvényen feszítve, karddal az oldalán és világosszürke kesztyűvel a kezén, tört angol-sággal elmagyarázta nekik, hogy ő császári felsége akaratóból ő a főparancsnokuk, s hogy mit vár tőlük. Beszédét, amely több mint két óra hosszat tartott, keserves volt végighallgatni, mert legalább annyira sértette nemzeti önérzetüket, mint a szidalmak és az ütlegek. Kijelentette: mivel a kormányuk hazugságai vezették tévútra őket, a japánok nem haragszanak rájuk, emberségesen fognak bánni velük, amíg „zentlemenként” viselkednek, vagyis fenntartás nélkül és minden erejükkel támogatják a dél-ázsiai közös fellendülés övezetét. Mindnyájan halálával tartoznak ő császári felségének, aki lehetőséget ad rá, hogy a vasútvonal építésével kivegyék részüket a közös munkából, és ezzel jóvátegyék eltévelyedésüket. A továbbiakban Yamashita elmagyarázta, hogy a közérdeket szem előtt tartva, kénytelen szigorú fegyelmet bevezetni, s a legkisebb engedetlenséget sem tűrheti. A lustaság és a hanyagság bűnnek számít. Minden szökési kísérletet halállal büntetnek. Az angol tisztek felelősek embereik magatartásáért és a munkában tanúsított buzgalmukért.

– A betegség nem mentség – tette hozzá Yamashita tábornok. – Az ésszerű munka rendkívül alkalmas rá, hogy jó kondícióban tartsa az embert, s a vérhas sem meri kikezdeni azt, aki nap nap után megteszi a magáét, hogy teljesítse a császár iránti köteleességét.

Beszédét derűs szavakkal fejezte be, s ez végleg felbőszítette hallgatóit.

– Dolgozzatok vidáman és lendületesen – mondta. – Ez a jelszavam. Ez legyen mától fogva a tiétek is. Akik magukévá teszik, azoknak nem kell félniük sem tőlem, se a nagy japán hadsereg tisztjeitől, akiknek oltalma alatt álltok.

Ezután az alakulatok elváltak egymástól, mindegyik útnak indult a számára kijelölt pályaszakasz felé. Nicholson ezredest és egységét a Kwai folyó melletti táborba irányították. Ez elég messzi volt, csak néhány mérföldnyire a burmai határtól. Saito ezredes volt a parancsnoka.

3

Kellemetlen összetűzések tették emlékezetessé az első napokat a Kwai folyó melletti táborban, amelynek légköre kezdettől fogva ellenséges és feszültségtől terhes volt.

Az első nézeteltérést Saito ezredes hirdetésménye váltotta ki, amely elrendelte, hogy a tiszték embereikkel együtt és velük azonos körülmények közt dolgozzanak. Ez udvarias, de határozott kiállásra készítette Nicholson ezredest, aki őszinte tárgyilagossággal fejtette ki álláspontját, s mondókáját azzal fejezte be, hogy a brit tiszték feladata nem a lapát és a csákány forgatása, hanem emberek irányítása.

Saito a türelmetlenség minden jele nélkül hallgatta végig tiltakozását, amit az ezredes jó előjelnek hitt. Aztán elbocsátotta az angol parancsnokot, és azt mondta, hogy fontolóra veszi a dolgot. Nicholson ezredes bizalomtól eltelve tért vissza a nyomorúságos bambuszkunyhóba, amelyet Cliptonnal és két másik tiszttel osztott meg. Itt saját gyönyörűségére elismételt néhányat azokból az érvekből, amelyekkel engedékenységre akarta bírni a japánt. Valamennyit cáfolhatatlannak tartotta, de a következőt tekintette a legmeggyőzőbbnek: az a munkatöbblet, amit néhány fizikai munkához nem szokott ember jelent, jóformán semmit sem számít, az ösztönzés viszont, amit hivatott parancsnokok beosztása ad, szinte felbecsülhetetlen. A japánok érdekében és a munka jó elvégzése céljából sokkal kívánatosabb tehát, ha óvják a parancsnokok tekintélyét és hatalmát,

csak hogy ez lehetetlen, amíg ugyanarra a feladatra kényszerítik őket, mint a legénységet. Az ezredes valósággal tűzbe jött, miközben ezt az elméletet a tisztjei előtt másodszor is kifejtette.

– Végül is: igazam van, vagy nincs igazam? – kérdezte Hughes őrnagytól. – Maga, aki gyárigazgató, el tudja képzelni, hogy egy ilyen vállalkozás megfelelően lebonyolítható felelős parancsnokok nélkül?

A végzetes hadjárat veszteségei folytán Cliptonon, az orvoson kívül már csak két tisztből állt a törzskara. Singapore óta is maga mellett tartotta őket, mert nagyra becsülte tanácsaikat, s állandóan szüksége volt rá, hogy határozathozatal előtt a kollektíva bírálatának vesse alá elképzeléseit. Mind a kettő a tartalékos tiszték közül került ki. Az egyik, Hughes őrnagy, egy malájföldi bányavállalat igazgatója volt a polgári életben. Amikor beosztották az ezredhez, Nicholson ezredes azonnal felismerte szervezői képességét. A másik, Reeves százados, az Indiai Közmunkaügyi Hivatal mérnökeként dolgozott a háború előtt. A mozgósításkor egy utászalakulathoz hívták be, de már az első ütközetben elszakadt az egységétől; az ezredes befogadta, s őt is tanácsadóként osztotta be maga mellé. Szerette, ha szakértők veszik körül. Nem tartozott a fafejű katonák közé. Készségesen elismerte, hogy egyes polgári vállalatoknál akadnak olyan módszerek is, amelyek megihletik a hadsereget, s egyetlen alkalmat sem mulasztott el az okulásra. Egyformán becsülte a műszakiakat és a szervezőket.

– Kétségtelenül igaza van, sir – felelte Hughes.

– Én is így vélem – mondta Reeves. – Egy vasútvonal és egy híd építésénél (azt hiszem, hogy egy híd építését is tervbe vették a Kwai folyón) nem szabad helyt adni hebehurgya rögtönzéseknek.

– Igaz, hiszen maga szakértője ezeknek a munkálatoknak... – álmódosított fennhangon az ezredes. – Na, látják! – zárta le a témát. – Remélem, hogy sikerült egy kis józanságot pumpálnom annak a hígvelejűnek a fejébe.

– S ha a józan ész nem használ – tette hozzá Clipton a parancsnokára pillantva –, még mindig itt van a *Manual of military law* meg a nemzetközi egyezmények.

– Igen, a nemzetközi egyezmények – helyeselt Nicholson ezredes.
– Ezeket a legközelebbi tárgyalásra tartogatom, ha ugyan szükség lesz rájuk.

Clipton megjegyzésében volt egy árnyalatnyi keserű irónia is, mert erősen tartott tőle, hogy a hivatkozás a józan észre nem használ. Amikor a dzsungelben megszakították az útjukat az egyik pihenőtáborban, fülébe jutott egy-két hír Saito jelleméről. Ha józan volt, időnként hallgatott a józan ész szavára, de ha mértéktelenül ivott, állítólag a legundorítóbb vadállattá vedlett.

Nicholson ezredes annak az első napnak a délelőttjén tárgyalta vele, amelyet a hadifoglyoknak a tábor kidőlt-bedőlt barakkjaiban való elszállásolására szántak. Saito ígéretéhez híven fontolóra vette a javaslatot. Miután gyanúsnak találta az angol tiszt ellenvetéseit, inni kezdett, hogy megvilágítsa elméjét. Fokozatosan meggyőzte magát, hogy az ezredes megengedhetetlenül megsértette, mert vita tárgyává tette a parancsait, s bizalmatlansága szinte észrevétlenül vad dühvé változott.

Valamivel napnyugta előtt, mikor haragja tetőpontjára hágott, elhatározta, hogy haladéktalanul megszilárdítja tekintélyét, s általános sorakozót rendelt. Ő is tervbe vette, hogy beszédet tart. Már első szavai után nyilvánvalóvá vált, hogy baljós felhők tornyosulnak a Kwai folyó fölött.

– Gyűlölöm a briteket...

Ezzel a fordulattal kezdte, amelyet a továbbiakban pont helyett használt az egyes mondatok közt. Elég jól beszélt angolul, mert valamikor a katonai attasé tisztét töltötte be egy brit országban, ahonnan részegeskedése miatt hívták vissza. Fegyőri funkciója karrierje nyomorúságos végét jelentette, előléptetésre nem számíthatott többé. Mivel nem vehetett részt a harcokban, megaláztatásának tudata áthatotta a hadifoglyok elleni gyűlöletét.

– Gyűlölöm a briteket – kezdte Saito ezredes. – Azért vagytok itt az én kizárólagos parancsnokságom alatt, hogy elvégezzetek bizonyos munkálatokat, amelyek szükségesek a nagy japán hadsereg

győzelméhez. Egyszer s mindenkorra értésekre akarom adni, hogy a legcsekélyebb vitát sem tűröm el a parancsaim fölött. Gyűlölöm a briteket. A tiltakozás első jelére rettenetesen meg foglak büntetni benneteket. A fegyelmet fenn kell tartani. Ha egyesek a maguk feje után akarnak menni, figyelmeztetem őket, hogy mindnyájatok fölött élet és halál ura vagyok. Habozás nélkül élni fogok a jogaimmal, hogy megfelelően elvégezzétek a munkát, amelyet ő császári felsége rám bízott. Gyűlölöm a briteket. Néhány hadifogoly halála nem fog meghatni. Ha mindnyájan meghaltok, az se jelent semmit nekem, a nagy japán hadsereg törzsisztjének.

Egy asztalon állt, mint annak idején Yamashita tábornok, ő is szükségesnek tartotta, hogy egy pár világosszürke kesztyűt húzzon a kezére, s az ócska cipőt, amelyet délelőtt láttak rajta, fényes csizmával cserélje fel. A kardja természetesen ott lógott a derekán, s ő minduntalan a markolatára csapott, hogy ezzel is hangsúlyozza a szavait, vagy hogy a végletekig felizgassa magát, s ne lohadjon nélkülözhetetlennek érzett dühe. Grotesz volt. A feje ide-oda himbálózott, mint a bábué. Részeg volt; berúgott az európai szesztől, a Rangoonban és Singapore-ban zsákmányolt whiskytől és konyaktól.

Miközben ezt az idegtépő szöveget hallgatta, Cliptonnak eszébe jutott egy tanács, amelyet jó régen kapott egy barátjától, aki sokáig élt japánok közt. „Ha velük van dolga, sohase felejtse el, hogy ez a nép maradéktalanul hisz isteni eredetében.” Miután azonban gondolkozott egy kicsit, rájött, hogy egyetlen nép sincs a földön, amely a legcsekélyebb kételyt táplálná többé-kevésbé múltba vesző, isteni származása felől. Ekkor más magyarázatot keresett erre a mogorva önhittségre. Hamarosan csakugyan meggyőződött róla, hogy Saito egy egyetemes, keleten és nyugaton egyaránt otthonos gondolkodásmódból merítette beszéde számos alapvető elemét. A japán tiszt pattogó frázisai közt könnyen felismerte a különböző hatásokat: a faji gőgöt, a tekintélyimádatot, a rettegést, hogy nem veszik komolyan, s azt a bonyolult érzéskomplexust, amely arra kényszerítette a japán tisztet, hogy gyanakvó és nyugtalan tekintettel fürkéssze az arcokat, mintha csak attól félne, hogy valahol mosolyt lát. Saito valamikor

brit országban élt. Tudnia kellett, hogy ott milyen nevetségesen hatott néha a japán nagyképűség, s milyen tréfálkozásra adtak lehetőséget azok a szokások, amelyeket egy humorérzékkel nem rendelkező nép egy humorra ösztönösen fogékony másik néptől vett át. Kifejezéseinek és kusza mozdulatainak durvaságát viszont primitív vadsága maradványának kellett tulajdonítani. Cliptonon furcsa zavar vett erőt, amikor fegyelemről hallotta beszélni, de ahogy elnézte paprikajancsihoz illő hadonászását, megnyugodva szögezte le, hogy mégis van valami, ami a nyugati világhoz tartozó gentleman mellett szól: akkor is tud viselkedni, ha jól teleszopta magát pálinkával.

A legénység előtt álló tisztek csendben hallgattak; a körülöttük felsorakozott örök fenyegető magatartásukkal tanúsították, hogy átérzik parancsnokuk haragját. A foglyok ökölbe szorították kezüket, és gondosan ügyeltek arcvonásaikra; látszólagos érzéketlenségükkel Nicholson ezredest utánozták, aki már eleve utasításba adta, hogy minden ellenséges megnyilvánulást nyugodtan és méltóságteljesen kell fogadni.

A bevezetés után, amelynek a képzeletre kellett hatnia, Saito rátért mondanivalója lényegére. Hangja nyugodtabb, majdnem ünnepélyes lett, s hallgatósága egy pillanatig azt remélte, hogy értelmes szavakat fog hallani.

– Mindnyájan figyeljeteK rám! Jól tudjátok, mi az a munka, amelybe ő császári felsége kegyeskedik bevonni a brit hadifoglyokat. Arról van szó, hogy négyszáz mérföldnyi szakaszon, a dzsungelen át, össze kell kötni Thaiföld és Burma fővárosát, lehetővé kell tenni a japán szerelvények áthaladását, és meg kell nyitni a Bengáliába vezető utat a hadseregnek, amely az említett két országot felszabadította az európai zsarnokság alól. Japánnak szüksége van erre a vasútvonalra, hogy folytassa diadalmenetét, meghódítsa Indiát, és gyorsan befejezze a háborút. Lényeges tehát, hogy a munka a lehető leggyorsabban elkészüljön, mégpedig hat hónap alatt, így rendelkezett ő császári felsége. Ez nektek is érdeketekben áll. Ha a háború véget ér, hadseregünk védelme alatt talán ti is visszatérhettek otthonotokba.

Saito ezredes még higgadtabb hangon folytatta, mintha végleg megszabadult volna a részegség kábulatától.

– Tudjátok-e végre, mi a feladatotok, akik itt vagytok ebben a táborban a parancsnokságom alatt? Azért rendeltem sorakozót, hogy közöljem veletek: mindössze két kis vonalrészt kell megépítenetek, hogy meglegyen az összeköttetés a többi pályaszakasszal. De ami a legfontosabb, hidat kell vernetek a Kwai folyón, amelyet itt láttok magatok előtt. E híd építése lesz legfőbb feladatotok, s ez kiváltságos helyzetet biztosít nektek, mert az egész vasútvonalnak ez a legfontosabb része. A munka kellemes lesz. Úgyes embereket kíván, nem napszamosokat. Ráadásul abban a megtiszteltetésben részesültök majd, hogy a dél-ázsiai közös fellendülés övezetének úttörői közé számíthatjátok magatokat.

„Ez megint olyan buzdítás, ami egy nyugatitól is származhatott volna...” – gondolta Clipton akarata ellenére.

Saito egész felsőtestével előrehajolt, s jobb kezét kardja markolatán nyugtatva, mozdulatlanul figyelte az első sorokat.

– A munkát műszaki szempontból természetesen egy szakképzett mérnök, egy japán mérnök fogja irányítani. A fegyelem tekintetében velem és alárendeltjeimmel lesz dolgotok. Vezetőkben tehát nincs hiány. Ezzel ismertettem is veletek azokat az okokat, amelyek miatt parancsot adtam rá, hogy a brit tisztek testvériesen megosszák a munkát a legénységgel. A jelenlegi körülmények közt nem tűrhetek meg felesleges szájakat. Remélem, nem lesz szükség rá, hogy ezt a parancsot megismételjem. Ha másképp alakulna a helyzet...

Saito minden átmenet nélkül újra dühbe gurult, s eszeveszetten hadonászni kezdett.

– Ha másképp alakulna a helyzet, erőszakot alkalmazok. Gyűlölöm a briteket. Ha szükséges, inkább mindnyájatokat agyonlövetlek, de nem etetek naplopókat. A betegség nem ok, hogy bárkit felmentünk a munka alól. Egy beteg ember is képes némi erőfeszítésre. Ha kell, a hadifoglyok csontjaira építem a hidat. Gyűlölöm a briteket. A munka holnap hajnalban kezdődik. Ezen a helyen gyülekeztek sípszóra. A tisztek külön fognak sorakozni. Önálló munkacsapatot alakítanak, amelyre ugyanolyan feladat hárul, mint a többire. Ki fogják osztani a szerszámokat, s a japán mérnök megadja majd az

utasításokat. Utolsó szavammal hadd idézzem emlékezetetekbe ma este Yamashita tábornok jelszavát: „*Dolgozzatok vidáman és lendületesen!*” El ne feledjétek!

Saito leszállt az emelvényről, s nagy léptekkel, dühösen visszatért főhadiszállására. A hadifoglyok szétoszlottak, s Saito szaggatott ékesszólásának kínos emlékével indultak barakkjaik felé.

– Úgy látszik, nem értette meg önt, sir. Azt hiszem, hogy a nemzetközi egyezményekre kell majd hivatkoznia – mondta Clipton Nicholson ezredesnek, aki szótlanul és elgondolkozva ment mellette.

– Én is azt hiszem, Clipton – felelte komolyan az ezredes –, és attól tartok, hogy nyugtalan időszaknak nézünk elébe.

Volt egy pillanat, amikor Clipton megrettent tőle, hogy a Nicholson ezredes megjósolta nyugtalan időszak nem fog soká tartani, s alighogy megkezdődik, máris szörnyű tragédiával ér véget. Mint orvos, ő volt az egyetlen tiszt, akit nem érintett közvetlenül a vita. Minthogy máris súlyos feladatokat rótt rá a sok rokkantnak, a dzsungelben megtett rettenetes utazás áldozatainak ápolása, őt nem osztották be munkára; de aggodalma csak nőttön-nőtt, amikor a fellengzősen „kórháznak” keresztelt barakkból, ahová már kora hajnalban bevonult, szemtanúja volt az első összecsapásnak.

Még nem is szürkült, amikor sípszó és az örök kiáltozása ébresztette fel az embereket, akik rosszkedvűen és elcsigázottan gyülekeztek, mert a szúnyogok jóvoltából nem tudták kipiheríteni magukat nyomorúságos fekhelyükön. A tisztek a kijelölt helyen sorakoztak. Nicholson ezredes kellő időben pontos utasításokat adott nekik.

– Bizonyosságot kell tennünk jóakaraturunkról – mondta –, feltéve, hogy ez összeegyeztethető becsületünkkel. Magam is ott leszek a gyülekezőhelyen.

Magától értetődött, hogy csak eddig a pontig teljesítik Saito parancsait.

Sokáig álltak mozdulatlanul a nyirkos hidegben, majd felkelt a nap, s megpillantották Saito ezredest, aki néhány alacsonyabb rangú

tiszt társaságában közeledett feléjük, s pár lépéssel megelőzte a munkálatok irányításával megbízott mérnököt. Mogorvának látszott, de arca felderült, amint megpillantotta a parancsnokuk mögött sorakozó brit tisztek csoportját.

Egy szerszámokkal megrakott teherautó követte a tábor vezetőit. Mialatt a mérnök a szétosztással foglalatoskodott, Nicholson ezredes egy lépést tett előre, és kihallgatást kért Saitótól. A japán tekintete elkomorult. Egy szót sem szólt, de az ezredes úgy tett, mintha hallgatása beleegyezés volna, s odament hozzá.

Clipton nem tudta követni mozdulatait, mert csak a hátát látta. De pár pillanat múlva az ezredes helyet változtatott, arcéle láthatóvá vált, és az orvos észrevette, hogy egy könyvecskét dug a japán orra alá, s ujjával aláhúz egy szakaszt. Nyilvánvalóan a *Manual of military law* volt a kezében. Saito habozott. Clipton egy pillanatilag arra gondolt, hogy az éjszaka talán jobb belátásra bírta, de hamarosan rádöbbsent, hogy mindez csak hiú remény volt. Esti beszéde után – még ha közben enyhült is haragja –, Saito magatartását parancsolóan megszabta a „látszat megóvásának” kötelezettsége. Arca bíborvörösre gyúlt. Remélte, hogy sikerült lezárnia az ügyet, s lám, az ezredes makacskodik. Ez a konokság egy szempillantás alatt újra felszította hisztérikus haragját. Nicholson ezredes halkán olvasott, ujjával követte a sorokat, és nem vette észre a másik színváltozását. Clipton, aki nyomon követte a japán arcjátékát, már-már felkiáltott, hogy figyelmeztesse parancsnokát. De elkésett, Saito gyors mozdulattal földhöz csapta a könyvet, és pofon vágta az ezredest. Most már közvetlenül előtte állt, teste előredőlt, szeme kiguvadt, és eszeveszetten hadonászva, a japán és angol szitkok félelmetesen neveléses egyvelegét zúdította rá.

Nicholson ezredes meglepődött, mert nem számított ilyen fordulatra, de megőrizte nyugalmát. Felvette a sárba hullt könyvet, kihúzta magát a japán előtt, akinél egy fejjel magasabb volt, és egyszerűen így szólt:

– Az adott helyzetben, Saito ezredes, minthogy a japán hatóságok nem veszik figyelembe a civilizált világban érvényes törvényeket, mi

sem tartjuk többé kötelezőnek a magunk számára, hogy engedelmeskedjünk. Nem marad más hátra, mint hogy közöljem önnel, milyen parancsot adtam. A tisztok nem fognak dolgozni.

Miután ezt elmondta, ellenállás nélkül és szótlánul tűrte el a második, még brutálisabb támadást. Saito, aki szemlátomást egészen elvesztette a fejét, rávetette magát, s lábujjhegyre állva öklével csépelte az arcát.

A helyzet egyre romlott. Néhány angol tiszt kilépett a sorból, s fenyegető arccal közeledett. A legénység morogni kezdett. A japán altisztek rövid vezényszavakat ordítottak, a katonák készenlétbe helyezték fegyverüket. Nicholson ezredes megkérte a tisztjeit, hogy térjenek vissza a helyükre, és megparancsolta a közlegényeknek, hogy maradjanak nyugton. Szájából folyt a vér, de megőrizte rendíthetetlen fölényét.

Saito kifulladt, pár lépést hátrált, s olyan mozdulatot tett, mintha elő akarná húzni a pisztolyát, de aztán jobb belátásra tért. Tovább hátrált, vészjóslóan nyugodt hangon néhány parancsot adott. A japán örök körülvettek a foglyokat, s jelt adtak az indulásra. A folyó melletti munkahely felé terelték őket. Néhányan tiltakoztak, s már-már tétova kíséreltet tettek az ellenállásra. Többen gondterhelten tekintettel, kérdőleg néztek Nicholson ezredesre. De az intett, hogy engedelmeskedjenek. Hamarosan eltűntek, s a brit tisztok ott maradtak a gyülekezőhelyen, szemtől szemben Saito ezredessel.

Saito újra megszólalt, de olyan higgadt hangon, amelyet Clipton nyugtalanítóan talált. Nem is tévedett. Néhány katona eltávozott, s elhozta a tábor bejáratánál elhelyezett két gépfegyvert. Saitótól jobbra és balra állították fel őket. Clipton félelmét szörnyű aggodalom váltotta fel. „Kórházának” bambuszfala mögül nézte a jelenetet. Mögötte mintegy negyven, gennyes sebekkel borított szerencsétlen zsúfolódott össze. Néhányan odavánszorogtak az orvos mellé, hogy ők is lássanak. Egyikük tompán felkiáltott.

– Doc,⁴ ezt nem tehetik!... Ez lehetetlen! Ez a sárگا majom nem meri, ugye, hogy nem?... Az öreg még most is makacskodik!

---

⁴ Doki

Clipton majdnem biztosra vette, hogy a sárga majom merni fogja. Az ezredesük mögött sorakozó tisztek többsége is osztotta nézetét. Singapore elfoglalásakor több ízben sor került tömeges kivégzésekre. Saito láthatólag azért távolította el a legénységet, hogy ne maradjanak kellemetlen tanúk. Most angolul szólalt meg: megparancsolta a tiszteknek, hogy fogjanak szerszámot, és induljanak dolgozni.

Újra felhangzott Nicholson ezredes hangja. Kijelentette, hogy nem fognak engedelmeskedni. Senki sem mozdult. Saito újabb parancsot adott. Töltényhevedert fűztek be a gépfegyverekbe, s csövüket a csoportra szegezték.

– Doc! – jajdult fel újra a Clipton mellett álló katona. Doc, mondom, hogy az öreg nem fog engedni... Nem érti, miről van szó. Tenni kell valamit!

Ezek a szavak felrázták Cliptont, aki eddig úgy érezte, mintha megdermedt volna. Nyilvánvaló volt, hogy „az öreg” nem érti a helyzetet. Nem tételezi fel, hogy Saito kitart elhatározása mellett. Sürgősen tennie kell valamit, ahogy a katona mondta, meg kell magyaráznia neki, hogy nem áldozhat fel hús emberet merő makacsságból és elvhűségből; hogy sem a becsületén, sem a méltóságán nem esik csorba, ha ő is enged a nyers erőszaknak, mint a többiek a többi táborban. Szavak tódultak az ajkára. Kirohant a barakkból, és odakiáltott Saitónak:

– Várjon egy percet, ezredes! Én majd megmagyarázom neki!

Nicholson ezredes szigorú tekintetet vetett rá.

– Elég volt, Clipton! Nincs mit megmagyaráznia nekem. Nagyon jól tudom, mit teszek.

Az orvosnak egyébként nem volt ideje csatlakozni a csoporthoz. Két ór durván megragadta és lefogta. De hirtelen kirohánása szemlátomást gondolkodóba ejtette Saitót, akinek kételyei támadtak. Clipton biztosra vette, hogy a többi japán úgysem érti, s egy szuszra gyorsan odakiáltotta neki:

– Figyelmeztetem, ezredes, hogy tanúi voltunk az egész jelenetnek, én meg a kórház negyven betege. Nem hivatkozhat kollektív lázadásra vagy szökési kísérletre.

Ezzel kijátszotta az utolsó, a veszélyes kártyát. Saito ezek után még a japán hatóságok előtt sem igazolhatja a semmiképpen sem menthető kivégzést. Nem szabad brit tanúkat életben hagynia. Vagy mindvégig következetes marad, és az orvossal együtt az összes beteget lemészároltatja, vagy lemond a bosszúról.

Clipton érezte, hogy egyelőre megnyerte a játszmat. Saito látszólag sokáig gondolkozott. Valójában fuldoklón a gyűlöletől és a verekedés okozta megaláztatástól, de nem adott parancsot a tüzelésre.

Egyébként semmilyen parancsot sem adott a kezelőknek, akik ülve maradtak a beirányzott gépfegyverek mellett. Sokáig, nagyon sokáig maradtak ott, mert Saito nem tudott beletörődni, hogy „szégyenben marad”, ha parancsot ad a gépfegyverek visszavonására, így töltötték a délelőtt nagy részét, s mozdulni sem mertek, míg csak ki nem ürült a gyülekezőhely.

Ez a siker nagyon viszonylagos volt, s Clipton nemigen mert a lázadók sorsára gondolni. Azzal vigasztalta magát, hogy a legrosszabbat sikerült elhárítania. Az őrk a tábor börtöne felé terelték a tiszteket. Nicholson ezredest két koreai óriás, Saito személyes testőrségének két katonája hurcolta el. Bevitték a japán ezredes irodájába, egy kis helyiségbe, ahonnan a hálósobája nyílt, ami lehetővé tette, hogy Saito gyakran rájárjon a szeszkészletére. A japán lassan követte foglyát, s gondosan becsukta az ajtót. Clipton, akinek alapjában véve érző szíve volt, hamarosan összerezzen, mert ütlegek zaját hallotta.

5

Miután fél óra hosszat verték az ezredest, bezárták egy kunyhóba, ahol nem volt se fekhely, se ülőhely; ha tehát belefáradt az álldogálásba, kénytelen volt leheverni a földre, a nedves sárba. Egy szilke sózott rizst kapott enni, s Saito figyelmeztette, hogy mindaddig ott marad, amíg nem hajlandó engedelmeskedni.

Egy héten át nem látott más emberi arcot, csak a koreai őret, egy gorillaképű vadállatot, aki saját felelősségére mindennap valamivel több sóval tetézte a rizsadagot. De az ezredes erőltetve evett belőle valamicskét, utána egyetlen hajtásra felhörpintette szűkös vízadagját, majd lefeküdt a földre, és megpróbálta semmibe venni szenvedéseit. Nem hagyhatta el a celláját, amely hamarosan undorító pöcegödörre változott.

A hét végén Clipton engedélyt kapott rá, hogy meglátogassa. Saito előzőleg magához hívatta, s egy gondterhelt zsarnok komor ábrázatával fogadta. A doktor kitalálta, hogy düh és nyugtalanság közt ingadozik, s ezt hideg modorával próbálja leplezni.

– Nem vagyok felelős azért, ami történik – mondta. – A Kwai folyón gyorsan fel kell építeni a hidat, és egy japán tiszt nem tűrheti az efféle packázást. Értesse meg vele, hogy nem fogok engedni. Mondja meg neki, hogy minden tiszt hasonló bánásmódban részesül az ő hibájából. Ha ez sem elég, a közkatonák is bűnhődni fognak macacsságáért. Magát és betegeit mindeddig békében hagytam.

Jóságomban még azt is tudomásul vettem, hogy mentesülnek a munka alól. Ha kitart elhatározása mellett, jóságomat gyöngeségnek fogom minősíteni.

E fenyegető szavak után elbocsátotta, s Clipton bevezették a fogolyhoz. Először megrendült és elborzadt attól, hogy parancsnokát milyen körülmények közé kényszerítették, és hogy az ezredes szervezete ilyen rövid idő alatt ennyire leromlott. Alig hallható szava mintha csak távoli és fojtott visszhangja lett volna azoknak az ellentmondást nem tűrő kijelentéseknek, amelyek még mindig ott csengtek az orvos fülében. De ez csak látszat volt. Nicholson ezredes meggyőződése mit sem változott, s a szavak, amelyeket használt, ugyancsak változatlanok voltak, csak hangszínük módosult. Clipton, aki azzal az elhatározással kereste fel, hogy engedékenységre bírja, azonmód megértette, hogy semmiképpen sem tudja meggyőzni. Gyorsan közölte előre átgondolt érveit, aztán elhallgatott. Az ezredes még csak nem is vitakozott, egyszerűen így szólt:

– Tolmácsolja a többieknek tántoríthatatlan elhatározásomat. Bármilyen történet is, nem tűrhetem, hogy ezredem tisztjei nap-számosmunkát vegyzenek.

Amikor elhagyta a cellát, Clipton megint a csodálat és elkeseredés közt ingadozott, zavaró kétség gyötörte parancsnoka magatartása miatt, nem tudta eldönteni, hogy hősként tisztelje-e, vagy félelmetes hülyének tartsa, s azon tűnődött, nem volna-e célszerű arra kérni az Úristent, hogy szólítsa mielőbb magához, s a vértanúk fénykoszorújával ékesítse ezt a veszedelmes bolondot, akinek viselkedése a legsúlyosabb katasztrófát zúdíthatja a Kwai folyó melletti táborra. Saito nagyjából igazat mondott. A bánásmód, amelyben a többi tiszt részesült, alig volt emberségesebb, s a legénységnek lépten-nyomon az örök kegyetlenkedéseitől kellett szenvednie. Távozás közben Clipton a betegeit fenyegető veszélyekre gondolt.

Saito nyilvánvalóan figyelte, mikor lép ki, mert odarohant hozzá, s őszinte aggodalommal kérdezte:

– Mit mondott?

Józan volt. Lehangoltnak látszott. Clipton megpróbálta felmérni, hogy az ezredes magatartása mennyit rontott a tekintélyén, de meg gondolta magát, és elhatározta, hogy erélyes hangot üt meg.

– Hogy mit mondott? Nicholson ezredes nem enged az erőszaknak, a tisztjei sem. S figyelembe véve a bánásmódot, amelyben részesül, nem is tanácsoltam neki, hogy engedjen.

Tiltakozott a megbüntetett foglyokra kényszerített életmód ellen, s most már ő is a nemzetközi egyezményekre, majd az orvosi szempontokra, végül a legegységibb emberségre hivatkozott, sőt kijelentette, hogy az ilyen kegyetlen bánásmód felér a gyilkossággal. Heves kirohanásra számított, de nem ez történt. Saito mindössze annyit dünnyögött, hogy mindenről az ezredes tehet, s hirtelen távozott. Clipton ebben a pillanatban arra gondolt, hogy a japán lelke mélyén nem is igazán gonosz, s cselekedetei nagyon jól megmagyarázhatók az egymást erősítő kétféle félelemmel: félelemmel a parancsnokaitól, akik bizonyára folyton zaklatják a híd miatt, és félelemmel az alárendeltjeitől, akik előtt „szégyenben marad”, ha azt látják, hogy képtelen keresztülvinni akaratát.

Általánosításra hajló természete arra indította Cliptont, hogy ebben a kettős rettegésben, a feljebbvalóktól és alárendeltektől való rettegés összegeződésében lássa az emberi nyomorúságok legfőbb forrását. Amikor megfogalmazta magában ezt a gondolatot, az az érzése támadt, hogy egyszer már olvasott valahol egy hasonló bölcs mondást. Ez némi szellemi elégtétellel töltötte el, ami egy kicsit enyhítette felindultságát. Valamivel tovább fűzte gondolatai láncát, s a kórház küszöbén azzal a következtetéssel fejezte be elmélkedését, hogy a többi nyomorúságot – valószínűleg a legszörnyűbbeket a világon – azok okozzák, akiknek nincsenek se feljebbvalóik, se alárendeltjeik.

Saito bizonyára gondolkodott a történeteken. A következő héten enyhített a fogoly sorsán, majd a hét végén felkereste Nicholsont, és megkérdezte tőle, hajlandó-e végre „gentleman” módjára viselkedni. Nyugodtan s azzal a szándékkal állított be hozzá, hogy belátására

hivatkozik; de miután Nicholson ezredes makacsul megtagadta, hogy egy már eldöntött kérdést megvitasson, a japánnak megint fejébe szállt a vér, s hamarosan olyan őrzöngő dühbe gurult, hogy máza sem maradt rajta a civilizációnak. Újra megverte az ezredest, a majomarcú koreainak pedig szigorúan megparancsolta, hogy állítsa vissza az első napok embertelen bánásmódját. Saito még az őrt is elpüfölte. Ha erőt vett rajta a düh, nem bírta magával, s túlzott engedékenységgel vádolta a katonát. Eszeveszetten handabandázott a cellában, pisztolyával hadonászott, s azzal fenyegetőzött, hogy saját kezűleg végzi ki a börtönőrt és foglyát, így állítja helyre a fegyelmet.

Még Cliptont is megütötte, mikor az megpróbált megint közbelépni, a kórházból pedig kiharancsolt minden beteget, aki lábra bírni állni. Kénytelenek voltak elvánszorogni a munkahelyre, és építőanyagot cipelni, ha nem akarták, hogy halálra korbácsolják őket. Néhány napon át terror uralkodott a Kwai folyó melletti táborban. Nicholson ezredes fölényes hallgatással válaszolt a rossz bánásmódra.

Saito lelke mintha hol egy minden rémtettre hajlamos Hyde mesterbe, hol egy aránylag emberséges Jekyll doktorba költözött volna.⁵ A rohamszerű kegyetlenkedések csillapultával a rendkívül enyhe bánásmód következett. Nicholson ezredesnek nemcsak teljes fejadagot engedélyeztek, hanem pótlást is a tartalékból, amely elvben a betegeknek volt fenntartva. Cliptont felhatalmazták, hogy látogassa meg és ápolja, sőt, Saito azt is közölte vele, hogy személyében teszi felelőssé az ezredes egészségéért.

Egy este Saito a szobájába rendelte foglyát, és megparancsolta az őrnöknek, hogy távozzanak. Amikor kettesben maradtak, leültette, és egy doboz amerikai *corned beef*-et,⁶ cigarettát meg egy palack legjobb fajta whiskyt vett elő a katonaládájából. Közölte az ezredessel, hogy mint katona mélységesen csodálja magatartását, de háború van, amiről egyikük sem tehet. Az ezredesnek igazán meg kell értenie,

---

⁵ Utalás Stevenson angol író egyik regényére, amelynek tudathasadásos hőse hol a gonosz Hyde, hol a jó Jekyll szerepét játssza

⁶ Marhakonzervet

hogy ő, Saito, köteles engedelmeskedni parancsnokai utasításainak. Az utasítások pedig úgy szólnak, hogy a Kwai folyó hídját gyorsan fel kell építeni, ő tehát kénytelen felhasználni minden rendelkezésre álló munkaerőt. Az ezredes visszautasította a *corned beef*-et, a cigarettát meg a whiskyt, de érdeklődve hallgatta a másik beszédét. Nyugodtan azt válaszolta, hogy Saitónak fogalma sincs róla, hogyan kell egy ilyen jelentős munkát rendesen megszervezni.

Újra felsorakoztatta régi érveit. Úgy látszott, hogy ennek a vitának sohasem lesz vége. Senki sem jósolhatta volna meg, hogy Saito hajlandó lesz-e végre ésszerűen vitatkozni, vagy újabb őrjöngési roham tör ki rajta. Sokáig hallgatott, mialatt a világmindenség valamely rejtélyes dimenziójában valószínűleg tovább folyt a vita. Az ezredes felhasználta az alkalmat, hogy közbeszúrjon egy kérdést.

– Megtudakolhatom-e öntől, Saito ezredes, meg van-e elégedve az eddigi munkálatokkal?

Ez az álnok kérdés könnyen a hisztériás roham javára billentette volna a mérleget, mert a munkálatok nagyon rosszul haladtak, és Saito ezredesnek – akinek nemcsak egyéni sorsa forgott kockán ebben a csatában, hanem a becsülete is – éppen ez volt az egyik legnagyobb gondja. Csakhogy Hyde mesternek ezúttal nem adták meg a szót. Zavarba jött, lesütötte a szemét, s érthetetlen választ mormolt. Aztán egy teli whiskys poharat nyomott a fogoly kezébe, magának is bőséges adagot töltött, és így szólt:

– Nézze, Nicholson ezredes, nem vagyok biztos benne, hogy jól értett engem. Nem szabad, hogy félreértés maradjon közöttünk. Amikor azt mondtam, hogy minden tisztnek dolgoznia kell, egy percig sem gondoltam magára, a parancsnokukra. Utasításom csak a többiekre vonatkozott...

– Egyetlen tiszt sem fog dolgozni – jelentette ki az ezredes, és poharát visszatette az asztalra.

Saito elnyomott egy türelmetlen mozdulatot, és igyekezett megőrizni nyugalmát.

– Az elmúlt napokban gondolkoztam a javaslatán – folytatta. – Azt hiszem, hogy az őrnagyokat adminisztratív munkára oszthatnám

be. Csak az alacsonyabb rangú tiszteknek kellene megfogniuk az eke szarvát, és...

– Egyetlen tiszt sem fog fizikai munkát végezni – mondta Nicholson ezredes. – A tiszteknek az a dolguk, hogy az embereiket irányítsák.

Saito képtelen volt továbbra is féken tartani indulatát. De amikor az ezredes visszament a cellájába – miután a kísértések, fenyegetések és ütlegek ellenére is sikerült sértetlenül megőriznie hadállásait –, meg volt győződve róla, hogy az ütközet kedvezően alakul, s az ellenség hamarosan leteszi a fegyvert.

6

A munka nem haladt. Az ezredes fájdalmasan érzékeny hűrt pendített meg, amikor megkérdezte Saitótól, hol tartanak a munkálatokban, s bölcsen ítélte meg a helyzetet, amikor előre látta, hogy a szükség engedékenységre fogja bírni a japánt.

Az első három hét elmúltával még neki sem fogtak a hídnak, sőt, a foglyok olyan leleményesen hajtották végre az előkészítő munkálatokat, hogy az elkövetett tévedések helyrehozására máris bizonyos időre lett volna szükség.

A brit katonákat megvadította az a mód, ahogyan elbántak a parancsnokukkal, akinek kitartását és bátorságát nagyra becsülték, ráadásul elkeserítette őket a szitkok és ütlegek özöne, amit őrök zúdítottak rájuk. Feldühítette, hogy rabszolgaként kell dolgozniuk ezen az ellenség számára annyira fontos munkán, megzavarta őket, hogy elszakadtak tisztjeiktől, és nem hallják a megszokott vezényszavakat, tehát egymással versengve igyekeztek a lehető legkevesebb buzgalmat tanúsítani, sőt mi több: jóindulatot színlelve, a legdurvább baklövéseket elkövetni.

Semmilyen büntetés le nem lohasztotta álnok buzgalmukat, s a kis japán mérnök néha már sírt elkeseredésében. Az őrök nem voltak olyan sokan, hogy minden másodpercben szemmel tartsák őket, és nem voltak elég értelmesek hozzá, hogy észrevegyék csínyeiket. Hússzor is újra kellett kezdeni a két pályaszakasz kijelölését. Mihelyt

a mérnök hátat fordított, a gondosan kiszámított és fehér botocskákkal kítűzött egyenes vonalak és ívek máris hóhortos szögekkel megszakított, tört vonalak labirintusává alakultak át, s elkecseregett felkiáltásokat csaltak ki a visszatérő japánból. A folyó két oldalán, a felépítendő hídhoz vezető két pályavég jelentős szintkülönbséget mutatott, és semmiképpen sem tudott szembekerülni egymással. Az egyik munkacsapat hirtelen vadul ásni kezdte a talajt, s végül valami kráterféleség keletkezett, amely sokkal mélyebb volt az előírt szintnél, ám az ostoba őrszem örömmel vette tudomásul, hogy a rábízott emberek végre szívből dolgoznak. Amikor a mérnök újra megjelent, dühbe gurult, s válogatás nélkül elpüfölte a foglyokat és az őröket. Ez utóbbiak ekkor értették csak meg, hogy megint rászedték őket, s ugyancsak megbosszulták magukat – de a baj már megtörtént, s több órára vagy több napra volt szükség, hogy helyrehozzák.

Egy csapat katonát a dzsungelbe menesztettek, hogy döntsék ki a híd építéséhez szükséges fákat. Gondos válogatás után a leggöcsörtösebb és legtörékenyebb egyedeket szedték össze; vagy komoly erőfeszítéssel kivágtak egy faóriást, amely a folyóba zuhant, ahonnan lehetetlen volt kihúzni; vagy éppenséggel olyan fákat szemeltek ki, amelyeket belülről kirágtak a férgek, s amelyek a legcsekélyebb terhet sem bírták volna el.

Saito, aki mindennap kiszállt, hogy ellenőrizze az építkezést, egyre hevesebb kitörésekkel szellőztette dühét. Ő is szitkozódott, fenyegetőzött és pofozkodott, sőt, a mérnöknek is nekitámadt, de az méltatlankodva kijelentette, hogy a munkaerő egy fabatkát sem ér. A japán parancsnok erre még hangosabban üvöltve szórta az eddigiek-nél is rettentőbb átkait, s megpróbált új barbár eljárásokat kieszelni, hogy véget vessen az alattomos ellenállásnak. Úgy meggyötörte a foglyokat, ahogyan csak egy bosszút lihegő fegyőr tudja, aki többé-kevésbé magára van utalva, s retteg, hogy tehetetlenségéért kirúgják. Akiket tetten értek, amint szándékosan hibáztak vagy szabotáltak, fához kötözték, tüskés ágakkal verték, majd órákon át véresen, meztelenül kitették a hangyák és a trópusi napsütés dühének. Clipton nem egyet látott este a kórházban, akit a bajtársai cipeltek be: heves láz

gyötörte őket, s a hátukról hiányzott a bőr. S ezeket még csak nem is tarthatta bent sokáig: Saito nem feledkezett meg róluk. Mihelyt vánszorogni bírtak, visszaküldte őket a munkahelyre, az öröknek pedig megparancsolta, hogy különös gondot fordítsanak rájuk.

Ezeknek a fegyelmezhetetlen embereknek a kitartása meghiúsította, sőt, néha könnyekre fakasztotta Cliptont. Megdöbbenett, hogy ilyen bánásmóddal is mernek dacolni. Mihelyt kettesben maradtak, mindig akadt köztük, aki erejét összeszedve fölült, s kacsintva odasúgta azon a nyelven, amely kezdett általánossá válni a burmai és thaiföldi hadifoglyok körében:

– A kurva híd nem épült még fel, Doc; a kurva császár kurva vasútja nem ment még át ennek a kurva országnak a kurva folyóján. Igaza van a mi kurva ezredesünknek, tudja ő, hogy mit csinál. Ha látja, mondja meg neki, hogy mindnyájan vele vagyunk, s az a kurva majom nem végzett még a kurva angol hadsereggel!

A legvadabb erőszak sem járt eredménnyel. Az emberek megszokták. Nicholson ezredes példája jobban megmámorosította őket, mint a sör és a whisky, amiről le kellett mondaniuk. Ha valamelyikük túl szigorú büntetésben részesült, s nem folytathatta a szabotázsát, mert a várható megtorlás most már az életébe került volna, mindig akadt, aki a helyébe lépett. Előre megállapított terv szerint váltották egymást.

Még derekasabban viselkedtek – Clipton véleménye szerint –, amikor ellenálltak a képmutató nyájaskodásnak, amivel Saito próbálta elbűvölni őket csüggetégsége óráiban, ha szomorúan megállapította, hogy kimerítette a megszokott kínzások tárházát, s képzelete viszolygott új gyötrelmek kieszelésétől.

Egy nap az irodája előtt sorakozót rendelt, miután a szokásosnál korábban véget vetett a munkának, hogy mint mondta – megóvja őket az agyonhajszolástól. Rizssüteményt és gyümölcsöt osztatott ki köztük, a japán hadsereg ajándékát, amelyet egy közeli thaiföldi falu parasztjaitól vásárolt, mert így akarta rábírní őket, hogy lankadatlan erőfeszítéssel dolgozzanak. Minden büszkeségét félretéve, szinte kéjelgett a megalázkodásban. Azzal dicsekedett, hogy a nép egyszerű gyermeke, akárcsak ők, s egyetlen célja, hogy teljesítse

a kötelességét, és ne kerüljön bajba. Figyelmeztette őket, hogy a tiszték a munka megtagadásával növelik a közlegényekre eső munkamenynységet. Megérti, hogy haragszanak, ezért nem is neheztel rájuk. Annyira nem neheztel rájuk, hogy saját felelősségére és rokonszenve tanújeléül máris leszállította a normát. A mérnök fejenként másfél köbméter földben állapította meg a töltésen dolgozók feladatát, ő viszont, Saito úgy döntött, hogy egy köbméterre csökkenti. S ezt azért teszi, mert megszánta őket szenvedéseikért, amelyekért nem felelős. Reméli, hogy e testvéri gesztus viszonzásául ők is tanúságot tesznek jóindulatukról, s gyorsan elvégzik ezt a könnyű munkát, ami lehetővé teszi ennek az átkozott háborúnak a megrövidítését.

Beszéde vége felé majdnem könnyörgőre lágyult a hangja, de kérése nem bizonyult hatásosabbnak a kínzásoknál. A normát másnap tiszteletben tartották. Minden ember lelkiismeretesen kitermelte és elszállította a maga egy köbméter földjét. Egyesek többet is teljesítettek, de a hely, ahová a földet vitték, a legelemibb józan ész megcsúfolásáról tanúskodott.

Végül is Saito engedett. Minden leleményességét kimerítette, foglyai konoksága szánalomra méltó figurát csinált belőle. A vereségét megelőző napokban egy haláltusáját vívó állat riadt tekintetével járt-kelt a táborban. Még arra is rászánta magát, hogy könnyörgött a fiatalabb főhadnagyoknak: válasszák ki maguk, milyen munkát akarnak végezni, külön prémiumot és a szokottnál különb ellátást ígért. De senki nem ingott meg, s minthogy küszöbön állt a japán főparancsnokság által elrendelt felülvizsgálat, beletörődött a szegyeteljes megadásba.

Kétségbeesett kísérletet tett a „látszat megóvására” és veresége leplezésére, de ez a szánalmas próbálkozás még saját katonáit sem tévesztette meg. Minthogy 1942. december 7-e Japán hadba szállásának évfordulója volt, közhírré tette, hogy e nap tiszteletére a saját felelősségére hatályon kívül helyez minden büntetést. Megbeszélést tartott az ezredessel, és közölte vele, hogy rendkívüli jóakaratról tanúskodó intézkedést hozott: felmenti a tiszteket a kétkezi munka

alól. Ennek ellenében számít rá, hogy készségesen vállalkoznak az embereik tevékenységének irányítására, s elősegítik a termelékenység fokozását.

Nicholson ezredes kijelentette, hogy tisztában van kötelességével. Attól a pillanattól fogva, hogy elfogadható alapot találtak a probléma rendezésére, nem látja okát, hogy szándékosan gátolja a győztesek tervének végrehajtását. Mint minden civilizált hadseregben, a tisztek felelősséget vállalnak – ez számára természetes – katonáik magatartásáért.

A japán fél tehát feltétel nélkül letette a fegyvert. A győzelmet még aznap este megünnepelték a brit táborban, mégpedig énekszóval, hurrázással és egy pótadag rizzsel, amit Saito fogcsikorgatva kiadott parancsára osztottak ki, hogy ezzel is hangsúlyozzák gesztusa jelentőségét. Ugyanaznap este a japán ezredes már korán bezárkózott a szobájába, megsiratta sárba tiport becsületét, s magányos ivászatba fojtotta haragját, ami megszakítás nélkül tartott éjjelig, vagyis amíg holtrészegen végig nem vágódott a fekhelyén. A részegségnek erre a fokára csak kivételes alkalmakkor sikerült eljutnia, mert nem mindennapi tehetsége általában lehetővé tette, hogy a leggyilkosabb kevert italoknak is ellenálljon.

Nicholson ezredes régi tanácsadói, Hughes őrnagy és Reeves százados társaságában a Kwai folyó felé tartott a vasúti töltésen, amelyen a hadifoglyok dolgoztak.

Lassan lépkedett. Semmi sem sürgette. Közvetlenül szabadon bocsátása után újabb győzelmet aratott, mert négy nap zavartalan pihenést eszközölt ki magának és tisztársainak, hogy kiheverjék a joggatlanul rájuk rótt büntetés megpróbáltatásait. Saitónak ökölbe szorult a keze, valahányszor erre az újabb késedelemre gondolt, de engedett. Sőt, megparancsolta, hogy tisztességesen bánjanak a foglyokkal, s egyik katonáját, akinek arcán gúnyos mosolyt vélt felfedezni, képen törölte.

Amikor Nicholson ezredes négy nap kikapcsolódást kért, ezt nemcsak azért tette, hogy az elszenvedett pokol után visszanyerje erejét, hanem azért is, hogy átgondolhassa, mérlegelhesse, és vezérkarával

megvitathassa a helyzetet, s kidolgozhassa a követendő irányvonalat, ahogy minden lelkiismeretes parancsnok teszi, aki nem akar vaktában rögtönözni, amit az ezredes mindennél jobban gyűlölt.

Nem volt sok időre szüksége, hogy számba vegye az emberei által rendszeresen elkövetett kártevéseket. Hughes és Reeves akarata ellenére fel-felkiáltott, amikor szembekerült tevékenységük meglepő eredményeivel.

– Csodálatos egy vasúti töltés ez! – mondta Hughes. – Javaslom, sir, hogy ezredparancsban dicsérje meg a felelősöket. Ha arra gondol az ember, hogy itt lőszerral megrakott vonatoknak kell végiggördülniük!

Az ezredes komor arccal hallgatta.

– Szép munka – tódította Reeves százados, a Közmunkaügyi Hivatal egykori mérnöke. – Egyetlen értelmes ember sem hiheti, hogy vonatokat akarnak járatni ezen a hullámvasúton. Szívesebben szállnék szembe újra a japán hadsereggel, sir, mint hogy ezen a vonalon utazzam.

Az ezredes megőrizte komolyságát, és megkérdezte:

– A maga véleménye, a maga szakvéleménye szerint, Reeves, használható-e egyáltalán valamire ez az egész?

– Nem hiszem, sir – felelte Reeves némi megfontolás után. – Hamarabb boldogulnának, ha lemondanának erről a tákolmányról, s egy kicsit távolabb új vasútvonalat építenének.

Nicholson ezredes egyre gondterheltebbnek látszott. Megcsóválta a fejét, és hallgatagon folytatta útját. Ragaszkodott hozzá, hogy csak akkor mondjon véleményt, ha már az egész területet megnézte.

Megérkeztek a Kwai folyó partjára. Egy munkacsapat, körülbelül ötven, majdhogynem meztelen ember, aki csak a japánok által munkaruhanának kinevezett háromszögletű szövetdarabot viselte, éppen a leendő vasútvonal körül sürgölődött. Egy őrszem vállra vetett puskával sétált előttük. Bizonyos távolságban a munkacsapat egyik fele a földet túrta; a másik fele bambuszgyékényen elszállította a földet, s egy fehér cövekekkel kitűzött vonal két oldalán leszórta. A kijelölt szakasz eredetileg merőleges volt a partra, de a hadifoglyok álnok leleményessége folytán most már majdnem párhuzamosan haladt a folyóval. A japán

mérnök nem volt jelen. De megpillantották, ahogy a folyó túloldalán éppen egy másik csoport közepén hadonászik, amelyet minden reggel tutajokon szállítottak át a bal partra. Az ordítását is hallották.

– Ki szúrta le ezt a cöveksort? – kérdezte az ezredes, és megállt.

– „Ő” szúrta le, sir – mondta egy angol tizedes, vigyázdba vágva magát parancsnoka előtt, s ujjával a mérnökre mutatva. – „Ő” szúrta le, de én is segítettem egy kicsit. Távozása után igazítottam rajta egy cseppet. A véleményünk nem mindig azonos, sir.

S minthogy az őrszem közben egy kicsit eltávolodott, felhasználta az alkalmat, és szótlánul rákacsintott az ezredesre. Nicholson ezredes nem válaszolt erre a cinkosságot feltételező jelre. Továbbra is komor maradt.

– Látom – mondta fagyosan.

Minden további megjegyzés nélkül folytatta útját, s megállt egy másik tizedes előtt. Ez utóbbi, néhány embere társaságában komoly erőfeszítést tett, hogy megszabadítsa a kijelölt útvonalat több óriási fagyökértől, amelyeket, ahelyett, hogy legurítottak volna a szakadék mélyére, szépen felhengergettek egy lejtő tetejére, s mindezt egy másik kifejezéstelen tekintetű japán katona orra előtt.

– Hány ember dolgozik ma délelőtt ebben a brigádban? – kérdezte parancsoló hangon az ezredes.

Az őrszem kikerekedett szemmel méregette, s azon törte a fejét, az előírások értelmében megengedheti-e, hogy megszólítsák a hadifoglyokat, de az ezredes hangja annyira magabiztos volt, hogy végül is nem lépett közbe. A tizedes gyorsan kihúzta magát, s tétova hangon felelte:

– Húszan vagy huszonöten, sir, magam sem tudom pontosan. Amikor megérkeztünk a munkahelyre, az egyik emberem rosszul lett. Hirtelen elszédült... igazán nem értem, sir, mert ébresztőkör még jól érezte magát. Három-négy bajtársa „kénytelen volt” bevinni a kórházba, sir, mert nem bírta járni. Még nem jöttek vissza, ő volt a legmegbízhatóbb és legerősebb ember a brigádban, sir. Ilyen körülmények közt lehetetlen lesz teljesíteni a normánkat, sir. Mintha minden összeesküdött volna a vasútvonal ellen.

– A tizedesek kötelesek pontosan tudni – mondta az ezredes –, hogy hány ember áll a parancsnokságuk alatt... És mennyi a norma?

– Egy köbméter föld fejenként és naponta, sir, ennyit kell kiásni és elszállítani. Ezek miatt az átkozott fagyókerek miatt, sir, azt hiszem, hogy ez megint csak meg fogja haladni az erőnket.

– Látom – mondta az ezredes még szárazabban. Azzal továbbment, foga közt néhány érthetetlen szót mormolva. Hughes és Reeves követte.

Kísérőivel felmászott egy dombocskára, ahonnan áttekinthette a folyót és az egész építkezést. A Kwai több mint száz méter széles volt ezen a szakaszon, s két partja magasan a víz fölé emelkedett. Az ezredes minden irányban megvizsgálta a terepet, majd alárendeltjeihez fordult. Közhelyeket mondott, de hangja újra a régi eréllyel csengett.

– Ezek az emberek, úgy értem, a japánok, csak most kecmeregtek ki a vadság állapotából, mégpedig túl hirtelen. Megpróbálták lemásolni módszereinket, de nem tették igazán a magukévá. Ha megfosztjuk őket példaképeiktől, máris végük van. Itt, ebben a völgyben is képtelenek boldogulni egy olyan vállalkozással, amely némi intelligenciát igényel. Nem tudják, mennyi időt nyerhetnek, ha előbb gondolkodnának egy kicsit, ahelyett, hogy tervszerűtlenül kapkodnak. Mit szól hozzá, Reeves? Hiszen a vasutak és a hidak a maga szakmája.

– Valóban, sir – felelte a százados ösztönös élénkséggel. – Tucatnyi ilyen jellegű építkezést vezettem Indiában. A dzsungelben található építőanyaggal és a rendelkezésünkre álló munkaerővel, egy szakképzett mérnök, hat hónapnál rövidebb idő alatt is megépítené ezt a hidat... Be kell vallanom, hogy néha már felforr a vérem a tehetetlenségük láttán!

– Nekem is – ismerte be Hughes. – Nem tagadom, hogy olykor felháborít ennek az anarchiának a látványa. Amikor olyan egyszerű volna...

– És engem – szakította félbe az ezredes –, azt hiszik, hogy engem örömmel tölt el ez a botrány? Igazán megdöbbenett, amit ma délelőtt láttam.

– Mindenesetre, azt hiszem sir, hogy India előznlésétől nem kell tartanunk – mondta nevetve Reeves százados –, ha ugyan igaz, amit mondanak, s ezért építik ezt a vasútvonalat. A vonatjaik nem egyhamar fognak közlekedni a Kwai folyó hídján!

Nicholson ezredes gondolataiba merülve szegezte kék szemét munkatársaira.

– Uraim – mondta –, véleményem szerint mindnyájunknak nagyon határozottan kell fellépnünk, hogy újra kézbe vehessük embereinket. Olyan szokásokat tanultak ezektől a barbároktól, nemtörődömséget és lustaságot, amelyek összeegyeztethetetlenek az angol katona iránt támasztott követelményekkel. Türelemre lesz szükség, és tapintatra, mert nem terheli őket közvetlen felelősség a dolgok ilyen alakulása miatt. Nem nélkülözhetik a tekintélyt, eddig azonban nélkülözték. Ezt nem pótolhatja a verés. Bizonyosság rá, amit láttunk... Mindenütt csak tervszerűtlen kapkodás, semmi kézzelfogható eredmény. A japánok tettek tanúságot róla, hogy nem alkalmasak a vezetésre.

Egy darabig mindnyájan hallgattak, s a két tiszt e szavak tényleges jelentésén töprengett. Pedig az világos volt. Az elhangzottak nem tartalmaztak burkolt célzásokat. Nicholson ezredes szokásos nyíltságával beszélt. Újra gondolataiba mélyedt, majd így folytatta:

– Ajánlom tehát maguknak, ahogy minden tisztnek ajánlani fogom, hogy kezdetben igyekezzenek megértően viselkedni. De türelmünk sohasem válhat gyengeséggé, mert akkor egykettőre magunk is olyan mélyre süllyedünk, mint ezek az egyszerű emberek. Egyébként magam is beszélek majd a legénységgel. Még ma hozzá kell látnunk, hogy kijavítsuk a legfelháborítóbb hibákat. Nyilvánvaló, hogy az embereknek nem szabad csip-csup ürügyekkel eltávozniuk a munkahelyről. A tizedesek kötelesek habozás nélkül válaszolni a feltett kérdésekre. Felesleges hangsúlyoznom, hogy minden szabotázs-kísérletet vagy önkényeskedést határozottan meg kell akadályozni. Egy vasútvonal legyen vízszintes, ne hasonlítson hullámvasútra, ahogy maga, Reeves, olyan találóan megjegyezte...

MÁSODIK RÉSZ

1

Calcuttában Green ezredes, a 316-os különítmény parancsnoka figyelmesen újraolvasott egy jelentést, amely végigjárta a hivatalok bonyolult útvesztőjét, és fél tucat titokzatos katonai vagy azzal egyenrangú ügyosztály írásos észrevételeivel gazdagodva érkezett hozzá. A 316-os különítmény (a „Plastic & Destructions Co. Ltd.”⁷ ahogy a beavatottak nevezték) ekkor még nem érte el a Távol-Keleten a fejlődésnek azt a fokát, ahová a háború végén eljutott, de máris tevékenyen, szenvedélyesen és meghatározott céllal foglalkozott a megszállt országokban, vagyis Malájföldön, Burmában, Thaiföldön és Kínában levő japán berendezésekkel. Eszközeinek gyöngességét ügynökeinek merészségével igyekezett pótolni.

– Ez az első eset, hogy valamennyien egyetértének – mondta halkán Green ezredes. – Meg kell próbálnunk valamit.

E megjegyzés első fele annak a jó néhány titkosszolgálatnak szólt, amellyel a 316-os különítménynek szükségszerűen együtt kellett működnie. Ezeket áthatolhatatlan válaszfalak határolták el egymástól, s minthogy valamennyien féltékenyen őrizték eljárásaik monopóliumát, gyakran jutottak egymásnak ellentmondó következtetésekre. Ez felbőszítette Green ezredest, akinek a kapott tájékoztatás értelmében kellett a maga akciótervét elkészítenie. Az „akciók” a 316-os különítmény hatáskörébe tartoztak; Green ezredes csak abban az esetben

---

⁷ Plasztik és Rombolás Rt.

volt hajlandó érdeklődni a különféle elméletek és a viták iránt, ha ezek egy bizonyos akcióra irányultak. Közismert volt róla, hogy ezt az elméletét naponta legalább egyszer kifejtette beosztottjainak. Idejének egy részét arra kellett fordítania, hogy megpróbálta kihámozni az igazságot a jelentésekből, s ilyenkor nemcsak magukat az értesítéseket vette figyelembe, hanem az őket továbbító különböző szervek lélektani adottságát is (optimizmusukat, pesszimizmusukat, hajlandóságukat a tények hebehurgya megszerzésére, vagy éppen ellenkezőleg, teljes képtelenségüket azok értelmezésére).

Green ezredes szívében külön hely volt fenntartva az igazi, a nagy, a híres, az egyetlen Intelligence Service-nek,⁸ amely saját lényegét tisztára spirituálisnak véelve, rendszeresen elutasította az együttműködést a végrehajtó hatalommal. Elefántcsonttoronyba zárkózott, és legértékesebb dokumentumait – azzal az ürüggyel, hogy túlságosan bizalmasak – senki olyannak meg nem mutatta, aki képes lett volna hasznot húzni belőlük, hanem gondosan bezárta egy páncélszekrénybe. Itt évekig porosodtak, amíg csak használhatatlanná nem váltak, vagy pontosabban: amíg hosszú idővel a háború befejezése után valamelyik nagyfőnök szükségét nem érezte, hogy halála előtt megírja az emlékiratait, hogy felfedje magát az utókor előtt, és kinyilatkoztassa az elkápráztatott nemzetnek, hogy ekkor meg ekkor, ilyen meg ilyen helyzetben a titkosszolgálat milyen agyafúrtan kifürkészte az ellenség teljes tervét, és milyen nagy körültekintéssel jó előre megállapította a helyet és az időpontot, hol és mikor akar az lecsapni. Ezek a jóslatok szigorúan pontosnak bizonyultak, mert a szóban forgó ellenség csakugyan akkor és ott csapott le és olyan sikerrel, ahogy azt előre jelezték.

Legalábbis ez volt Green ezredes talán kissé szélsőséges álláspontja, minthogy felderítési ügyekben nem sokra becsülte az öncélúság elvét. Elmorzsolta egy érthetetlen megjegyzést, mert eszébe jutott néhány régebbi kockázatos vállalkozás; aztán a jelen esetben kapott információk pontosságára és csodálatos egyöntetűségére gondolt,

---

⁸ Az angol hírszerző szolgálat

s kis híján elkomorult, amiért el kellett ismernie, hogy a titkosszolgálatok ezúttal hasznos munkát végeztek. Vigasztalásul némi rosszhiszeműséggel azzal zárta le az ügyet, hogy a jelentésben szereplő értesülések már úgyis India-szerte régóta ismeretesek. Végezetül pedig összefoglalta és rendszerezte őket elméjében, közben pedig máris azon tűnődött, hogyan húzzon hasznot belőlük.

„A burma–thai földi vasút építése folyamatban van. A munkaerőt a japánok által odahurcolt hatvanezer szövetséges hadifogoly biztosítja, akik szörnyű körülmények közt dolgoznak. A félelmetes veszteségek ellenére előre látható, hogy az ellenség számára nagy jelentőségű munka pár hónapon belül elkészül... Egy hozzávetőleges vázlat mellékelve. Több folyón fahíd fogja biztosítani az átkelést...”

Amikor gondolatban idáig ért, Green ezredes úgy érezte, hogy jókedve visszatért, sőt elégedettségében kis híján elmosolyodott. Aztán folytatta:

„A thai földi nép nagyon elégedetlen védelmezőivel, akik elrekvirálták a rizst, katonáik pedig úgy viselkednek, mintha meghódított országban lennének. A vasútvonal környékén élő parasztok különösen nagyon elégedetlenek. A thai földi hadsereg több magas rangú tisztje, sőt a királyi udvar néhány tagja is titokban kapcsolatba lépett a Szövetségesekkel, s hajlandó rá, hogy titokban támogasson Japán-ellenes akciókat, amelyekben partizánok is részt vesznek. Fegyvereket és kiképzőket kérnek.”

„Nem szabad habozni – összegezte Green ezredes. – Ki kell küldenem egy osztagot a vasútvonal közelébe.”

Miután erre az elhatározásra jutott, sokáig töprengett, milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie egy ilyen expedíció parancsnokának. A kirekesztés fáradságos módszerének alkalmazása után magához hívatta Shears őrnagyot, egy hajdani lovastisztet, aki a 316-os különítmény megalakulása óta ehhez a különleges intézményhez tartozott, sőt egyike volt kezdeményezőinek. A testület ugyanis néhány

elszánt ember egyéni kezdeményezésének köszönhette létrejöttét, s mindössze egy-két katonai hatóság kevésbé lelkes támogatását élvezte.

Shears nemrég jött meg Európából, ahol sikeresen hajtott végre több kényes megbízást, s Green ezredes hosszan tárgyalt vele. Tájékoztatta valamennyi értesüléséről, s nagy vonalakban felvázolta előtte feladatát.

– Csak kis felszerelést visz magával – mondta –, a többi szükség szerint ejtőernyőn fogjuk ledobni. Ami magát az akciót illeti, arról a helyszínen fog dönteni, de ne siessen vele. Véleményem szerint többet ér megvárni a vasútvonal elkészültét, s aztán jól odaszógni, mint néhány jelentéktelen beavatkozással megkockáztatni, hogy felhívjuk magunkra a figyelmet.

Szükségtelen volt közelebről meghatározni az akció pontos formáját és a szóban forgó felszerelést. A „Plastic & Destructions Co. Ltd.” létrejöttének oka minden további magyarázatot feleslegessé tett.

Várakozás közben Shearsnek kapcsolatba kell lépnie a thaiföldiekkel, meg kell győződnie jóakaraturkról és hűségükről, majd hozzá kell fognia a partizánok kiképzéséhez.

– Szerintem egyelőre három emberből álljon a csoportja – javasolta Green ezredes. – Mit szól hozzá?

– Ez megfelelőnek látszik, sir – helyeselt Shears. – Az irányításhoz legalább három európai kell, viszont ha többen vagyunk, felhívhatjuk magunkra a figyelmet.

– Ebben megegyeztünk. Kit akar magával vinni?

– Warden javasolom, sir.

– Warden századost? Warden professzort? Jól kiválasztotta, Shears. Maguk ketten a különítmény legjobb emberei közé tartoznak!

– Azt hittem, sir, hogy fontos küldetésről van szó – mondta Shears közönyös hangon.

– Nagyon fontos küldetésről, amelyben diplomáciai feladatok és közvetlen akciók váltják egymást.

– Ehhez pedig éppen olyan emberre van szükségem, sir, mint Warden. A keleti nyelvek professzora volt. Ismeri a thaiföldiek

nyelvét, tud beszélni a bennszülöttekkel. Értelmes ember, egykönnyen nem veszi el a fejét... csak annyira, amennyire szükséges.

– Jó, vigye Wardent. Ki lesz a másik?

– Ezen még gondolkozom, sir. Valószínűleg egy fiatal növendék, aki elvégezte a tanfolyamot. Többen is vannak, akik alkalmasnak látszanak. Majd holnap megmondom.

A 316-os különítménynek volt egy iskolája Calcuttában, ott oktatták a fiatal önkénteseket.

– Rendben van. Most nézze meg a térképet. Megjelöltem rajta az ejtőernyős ugrásnál számba jöhető helyeket, ahol, az ügynökök állítása szerint, a felfedezés veszélye nélkül elrejtőzhetnek a thaiföldieknél. A légi felderítés megtörtént.

Shears a térkép és a nagyított fényképek fölé hajolt. Figyelmesen megvizsgálta a környéket, amelyet a 316-os különítmény a thaiföldi komplex hadműveletek színhelyéül választott. Borzongás futott végig rajta, mint mindig, amikor új expedícióra készült egy ismeretlen országba. A 316-os különítmény minden vállalkozása izgalmasnak ígérkezett, de a kaland vonzóerejét ezúttal a csempészek és vadászok lakta, dzsungellel borított hegyek vadsága is fűszerezte.

– Több hely is alkalmasnak látszik... – folytatta Green ezredes. – Például ez a magányos kis tanya a burmai határ közelében. Úgy látom, mindössze két-három napi járásra van a vasútvonaltól. A hozzávetőleges vázlat szerint a vasútvonal itt fogja átszelni a folyót... a Kwai folyót, ha jó a vázlat... Ez lesz valószínűleg az egyik leghosszabb híd az egész vonalon.

Shears ugyanúgy mosolygott, mint parancsnoka, amikor a számos folyami átkelőhelyre gondolt.

– Csak akkor döntök végleg, sir, ha alaposabban áttanulmányoztam a térképet, egyelőre azonban azt hiszem, hogy ez a hely tökéletesen megfelelő főhadiszállásnak.

– Rendben van. Most már csak az ejtőernyős ugrás megszervezése van hátra. Azt hiszem, három-négy hét múlva kerül sor rá, feltéve, hogy a thaiföldiek is beleegyeznek. Ugrott már ejtőernyővel?

– Soha, sir. Az ejtőernyős kiképzést csak akkor vették fel a programunkba, amikor már eljöttem Európából. Warden sem ugrott még, legalábbis nem hiszem.

– Várjon egy percet. Megkérdezem a szakértőktől, végezhetnek-e néhány gyakorló ugrást.

Green ezredes megragadta a telefont, felhívta a RAF⁹ egyik szaktekintélyét, és előadta kérését. A válasz, amely elég hosszú volt, láthatólag nem elégítette ki. Shears nem vette le róla szemét, és úgy látta, hogy elkedvetlenedett.

– Igazán ez a végleges álláspontja? – kérdezte Green ezredes. Egy pillanatilag összeráncolt szemöldökkel várt, majd letette a kagylót. Rövid hallgatás után végre rászánta magát némi felvilágosításra.

– Kíváncsi a szakember véleményére? Nos, figyeljen! Szó szerint ezt mondta: „Ha feltétlenül ragaszkodik hozzá, hogy az emberei néhány gyakorló ugrást végezzenek, én lehetővé teszem nekik, de igazán nem tanácsolom, ha nincs hat hónapjuk a komoly felkészülésre. Az ilyen terepen lebonyolított, hasonló vállalkozásoknál szerzett tapasztalataim eredménye a következő: ha csak egyszer ugranak – ért, ugye? –, körülbelül ötven százalék esélyük van rá, hogy összetörik magukat. Ha kétszer ugranak, nyolcvan százalék esélyük van rá. Ha háromszor ugranak, semmiképpen sem ússzák meg ép bőrrel. Érti? Ez nem felkészülés kérdése, hanem valószínűség-számítási probléma. Az igazi bölcsesség azt parancsolja, hogy csak egyszer dobjunk le őket: amikor eljön az ideje...” Ezt mondta. Tessék, döntsön.

– Modern hadseregünk egyik nagy vívmánya, sir, hogy vannak szakértői, akik minden nehézséget megoldanak – felelte komolyan Shears. – Nem is remélhetjük, hogy túljárunk az eszükön. Nézetem szerint ez a jelenlegi szakvélemény ráadásul józan is. Meggyőződésem, hogy Warden racionális szelleme kellőképpen értékelni fogja, s ő is egyetért velem. Csak egyszer fogunk ugrani, ahogy szakembertünk tanácsolta... amikor eljön az ideje.

---

⁹ Royal Air Force – Angol Királyi Légierő (rövidítés)